

On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı'da Elçi Kabulü ve Teşrifat Merasimi

Ambassador Reception and Ceremony in the Ottoman in the Nineteenth Century

Erdal
HÜROL

Ordu Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ordu, Türkiye
E-mail: huro_erdal@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received: 9.3.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 23.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Erdal HÜROL
huro_erdal@hotmail.com

Atf /Cite this article:
Hürol, E. (2023). On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı'da Elçi Kabulü ve Teşrifat Merasimi. *ETÜT Dergisi*, 7, 26-34.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Diplomasi mesleği antik dönemlere kadar uzanan kadim bir geleneğin tezahürünü teşkil etmektedir. Elçilere atfedilen önem ise veciz kavramlarla ifade bulunmuştur. "Ne nuntium necare"/elçiyi öldürme/elçiye zeval olmaz. Elçilik mesleğinin hukuki temelleri ise Roma'da belirginleşmiştir. Elçi, zamanla milletlerarası imtiyaz ve dokunulmazlık statüsü kazanmıştır. Diplomatik mütakabiliyet kaideleri kapsamında elçilere gösterilen samimiyet ve saygının müşahhas örneklerini Osmanlı Devleti'nde gözlemlemek mümkündür. Özellikle resmi amaçla gelen elçiler, Osmanlı sınırından içeri girdiği andan itibaren misafir mahiyetinde her türlü masrafı devlet tarafından karşılanarak kendilerine ayrıca mihmandar tahsis edilmekteydi. Avrupa'dan gelen elçiler İstanbul/Çemberlitaş'ta bulunan elçi hanında misafir edilmekteydi.

19. yüzyılda ekonomik ve siyasi potansiyeli iyice zayıflayan, Batılı devletlerin siyasi, askeri ve ekonomik nüfuz alanına girmeye başlayan Osmanlı için diplomasi önemli bir araç haline gelecektir.

Çalışmanın temel amacı Osmanlı Devleti'nin diplomasi anlayışı ve değişim süreciyle birlikte elçi kavramının anlamı ve temel görevleri değerlendirilecektir. Fakat kapsamlı bir mahiyet arz eden ve geniş zaman dilimine yayılan bir konuyu eksiksiz şekilde analiz etmek elbette mümkün değildir. Bununla birlikte amaçlanan 19. yüzyılda elçi kabulü ve teşrifat merasimlerinin yanı sıra koşullara göre değişen seyrini sınırlı ölçekte de olsa değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Elçi, Diplomasi, Elçi kabulü, Teşrifat

Abstract

The profession of diplomacy is a manifestation of a tradition dating back to ancient times. The importance attributed to ambassadors has found expression in aphoristic concepts. "Ne nuntium necare"/do not kill the messenger. The legal foundations of the ambassadorial profession became evident in Rome. In time, the ambassador gained the status of international privilege and immunity. The Ottoman Empire demonstrated sincerity and respect towards ambassadors, as evidenced by diplomatic reciprocity rules. In particular, ambassadors arriving for official purposes were treated as guests from the moment they entered the Ottoman border, all their expenses were covered by the state and they were also allocated a host. Ambassadors from Europe were hosted at the Ambassador Inn in İstanbul/Çemberlitaş.

In the 19th century, diplomacy would become an important tool for the Ottoman Empire, whose economic and political potential was weakening, and which began to enter the sphere of political, military and economic influence of Western states.

The main purpose of this study is to evaluate the Ottoman State's understanding of diplomacy and the meaning and basic duties of the concept of ambassador in the process of change. Of course, Given its comprehensive scope, a full analysis of this subject, spanning a wide period, is challenging. Nevertheless, the aim is to evaluate, albeit on a limited scale, the reception of ambassadors in the 19th century and the changing course of the ceremonies according to the circumstances.

Keywords: Ambassador, Diplomacy, acceptance of Ambassador, Ceremonial

Giriş

Osmanlı Devleti'nde diplomasi geleneği kendi içinde devamlılık ve değişim süreci ihtiva etmektedir. Süreklilik açısından bakıldığında Osmanlı, ilk Türk-İslam devletlerinin diplomasi geleneklerini benimsemiş ve kısmi değişikliklerle birlikte bu geleneği 19. yüzyıla kadar sürdürmüştür (Mumcu, 1986: 76). Osmanlı, kuruluş ve yükseliş yıllarından itibaren 18. yüzyıla kadar öncelikle hedeflerine ulaşmak için askeri gücünü kullanmış, değişen şartlara göre ise ad hoc (geçici) diplomasi yöntemini benimsemiştir (Tuncer, 2010: 11; İpşirli, 1999: 198). Bundan dolayı Batılı ve diğer devletlerle karşılıklı ve sürekli temsilcilik denilebilecek nitelikte diplomatik münasebetlere girmemiştir. Padişahların doğum, cülus olayları, savaş ilanı, barış yapılması, dostluk ve ittifak anlaşmaları gibi muhtelif durumlarda diğer devlet hükümdarlarına geçici elçiler gönderilmiştir. “sefaret-i mahsusa” ve “Fevkalade sefir” olarak adlandırılan bu kişiler görevlerini ifa ettikten sonra dönerlerdi (Dönmez, 2006: 8). Bu görevliler gittikleri ülkelerde uzun süre kalmasalar bile buldukları esnasında ülkenin vaziyetini, yaşanan gelişmeleri sefaretnameler şeklinde kaleme alarak imparatorluk merkezine sunarlardı. Ancak “ikamet elçisi” olarak nitelendirilen ve gittikleri ülkede oturup, temsil ettiği ülkesiyle diğer devletlerarasındaki ilişkileri sürekli olarak yerinde izleyen ve düzenleyen elçilik uygulaması ise 18. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı Devleti tarafından uygulanmamıştır (Herbette, 1997: VII). Buna karşılık özellikle Avrupa devletleri tarafından İstanbul'un fethini müteakip Osmanlı Devleti'nde ilk daimî elçilik Venedik tarafından açılmış, akabinde 1475'te Lehistan (Topaktaş, 2014: 111,15), 1497'de Rusya, 1525'te Fransa, kısa süre sonra 1528'de Avusturya, 1583'te İngiltere ve 1612 yılında Hollanda daimî elçiliklerini açmışlardır (İpşirli, 1995: 8).

Osmanlı Devleti 18. yüzyıla kadar Hıristiyan ve Müslüman devletler de dahil olmak üzere daimi elçilik bulundurmamıştır. Fakat Osmanlı, dış ülkelerdeki gelişmeleri sınır eyaletlerdeki valiler, Kırım Hanları, Eflak ve Boğdan voyvodaları ve ticaret için Avrupa'ya giden tacirler üzerinden gelen raporlar vasıtasıyla takip etmekteydi (Savaş, 2007: 16). Ayrıca imparatorluk nezdinde bulunan mukim Avrupalı elçiler ile sürekli irtibat halinde bulunan Divan-ı Hümayun tercümanı vasıtasıyla dış münasebetleri takip ve tanzim etmekteydi (Kuran, 1968: 9-10). Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde daimi elçilik uygulamasının gündemde olmadığı öne çıkmaktadır. Ancak bu husus 18. yüzyıldan sonra değişmeye başlamış ve tek taraflı (Ed hoc) diplomasi yerini karşılıklı diplomasiye bırakmaya evirilmiştir (Özkan, 2015: 82). Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren yüzeysel ıslahatlar yerine daha esaslı ve kalıcı reformlara yönelmiş özellikle III. Selim döneminde batı tarzı yeniliklere hız verilmiştir (Özcan, 2002: 678; Akyıldız, 1993: 258). Bu reform süreci II. Mahmut döneminde de devam etmiş, siyasi, askeri ve bürokratik alanlarda köklü düzenlemeler yapılmıştır. Reisül-Küttablık, daimi elçilikler ve Tercüme Odası'nın ihdasından sonra dış işlerinin tek merkezden yönetilmesi için 1836'da Hariciye Nezareti kuruldu. Bununla birlikte kurum içi yeniliklerle diplomasi alanında profesyonelleşme eğilimi önem kazanmıştır. Tüm diplomatik yazışma ve notalar, konferanslarla ilgili formaliteler, özet raporlar, tutanak ve protokoller, resepsiyonlar gibi uygulamalarda Avrupa diplomasinin usul ve kaideleri benimsenmiştir (Akpınar, 2014: 78). Devletler nezdinde diplomasi yönteminin zamanın ruhuna göre yeniden şekillenmesiyle birlikte kritik görevler üstlenen misyon temsilcileri daha da önem kazanmıştır. Bu minvalde elçi kavramı, görevleri, elçilerin kabul edilmesi ve teşrifat merasimleri gibi muhtelif hususlara yönelik tespit ve değerlendirmeler önem arz etmektedir.

Elçi ve Elçi Kavramı

Elçi: Türkçe el, il, kavim, halk, ülke, devlet, hükümlerlik ve “sulh” sözünün -cı, -çi meslek bildirme ekiyle genişletilmiş şekli olup, Türkçe'de eskiden beri “başbuğ, hükümdar” manalarında kullanılan bir kelimedir. Ancak en eski devirden itibaren “haber getirici”, manasını taşıyan unvan aynı zamanda hükümdarın resmi habercisi, elçi ve sefir gibi geniş anlamları da ihtiva etmektedir. “Sefir” manasında elçi sözü ise Arapça ve Farsça'dan alınmıştır. Son asırlarda, elçi kavramı Arapça karşılığı olarak sefir ve sefir-i kebir şeklinde tezahür etmiştir (İpşirli, 1995: 3,15).

Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren batı başkentlerinde sabit elçilikler ihdas ederek kurumsal yapıya önem vermiştir (Akpınar, 2015: 173). Müteakiben diplomatik temsilciliklerde görev yapacak personelin nitelikleri ve statüleri hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı elçileri genellikle sefir-i kebir, murahas elçi (sefir-i murahas) ve orta elçi olmak üzere üç sınıfa ayrılmaktadır. Bu tasnif daha sonra Viyana Antlaşması hükümlerine göre yeniden düzenlenmiş ve elçiler; sefir-i kebir ve sefir şeklinde belirlenmiştir. Avrupalılar ise Osmanlı başkentinde özellikle kuruluş yıllarından itibaren çeşitli seviyelerde elçi veya temsilci bulundurmaktaydılar. Bu devletlerden Avusturya ve Rusya özellikle 18. yüzyıla kadar İstanbul'da kapı kethüdası ya da maslahatgüzar bulundurmaktaydılar. Küçük devletler ve krallıklar da yine aynı dönemde maslahatgüzarlık seviyesinde Osmanlı Devleti'yle ticari ve siyasi ilişkilerini yürütmüşlerdir (İpşirli, 1995: 3,15).

Elçilerin Misyonları

Elçiler muayyen koşullar içerisinde önemli görevler üstlenen temsilcilerdir. Bu öneme binaen devletler karşılıklı olarak elçileri karşılama, ağırlama, uğurlama, hediyeleşme gibi hususlarda birbirine denk düşecek bir tavır sergilemeye gayret etmişlerdir. Elçiler, dost ve yabancı devletlerle barış anlaşmaları ya da ticari sözleşmeler imzalamak, barış önerisinde bulunmak ya da arabuluculuk yapmak gibi çeşitli konularda misyon üstlenmişlerdir. Ayrıca ülkeler karşılıklı olarak birbirleri hakkındaki görüş ve politikalarını öğrenmek amacıyla da elçilik kurumundan istifade etmişlerdir. Diğer taraftan temsil ettikleri ülkenin padişah veya kralının tahta çıkışını bildirmek, tebrik etmek, taç giyme ve kılıç kuşanma törenlerine katılmak, gittikleri yerlere armağanlar ve resmi otoritenin mektubunu götürmek, kazanılan başarıları bildirmek gibi önemli hususlarda elçilerin rolü öne çıkmaktadır. Dolayısıyla elçilerin görev ve sorumlulukları zamana ve koşullara göre farklılık arz etmektedir (Altunış, 2002: 956-60; Tuncer, 2010: 14-15).

Elçi Kabulü ve Teşrifat Kaideleri

Osmanlı Devleti diplomatik ilişkilerde muhatap devletlere karşı farklılık arz eden tutum sergilemekteydi. Bu tutum ilişkilerin mahiyetine, dostluğun derecesine, komşuluk durumuna, gösterilen iyi niyet ve samimiyete, iktisadi şartlara göre değişmekteydi. Osmanlı, sınır olduğu devletlere karşı daima ihtiyatlı davranma eğilimi sergilemiştir. Diplomatik ilişkilere mütenasip şekilde elçilere de gereken medeni ve insani ihtimamın gösterildiği yabancı kaynaklarda da belirtmektedir. Bu muvacehede ahitnamelere sadakat, devletin şeref ve haysiyetine saygı önem arz etmekteydi. Diplomatik düsturlara riayet eden devletlere ve elçilere hem dini hem milliyet esaslarına uygun şekilde gereken ilgi ve hürmete önem verilmiştir, aksi durum vaki olduğunda bilmukabele gereken muamele tatbik edilmekteydi (Uzunçarşılı, 1988: 289-291).

Osmanlı Devleti'ne gönderilen bir elçi, sınırlardan içeri girdiği andan itibaren misafir muamelesi görmekteydi ve kendisini İstanbul'a getirmek için bir mihmandar görevlendirilmekteydi. Elçilik heyetinin bütün yol ve yiyecek masrafları o andan itibaren devlet tarafından karşılanırdı. Bu hususta yerli ve yabancı kaynaklarda oldukça tafsilatlı malumatlara tesadüf etmek mümkündür. Osmanlı Devleti'ne gelen elçiler İstanbul'da kendilerine tahsis edilen Çemberlitaş'taki elçilik hanında kalıyorlardı. Gerek Müslüman gerekse Hıristiyan olsun, elçilerin İstanbul'a gelişleri, padişah ve sadrazamın huzurlarına kabulleri merasim kaidelerine tabi idi. Bu hususta teşrifata çok önem verilerek, büyük veya orta elçi statüsüne göre merasim tertip edilirdi.

Osmanlı'da kuruluş döneminden itibaren elçilerin padişah huzuruna kabulleri belli kaideler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Merasim günleri özellikle belli gün veya saatlere göre tertip edilmiştir (Sarıcaoğlu, 2007: 87-90). Genellikle elçi kabulleri "*Galebe Divanı*" denilen Ulûfe divanına tesadüf ettirilir, böylece Osmanlı ihtişamı ve teşrifatı gelen elçiler huzurunda sergilenirdi. Bu kural özellikle elçilik göreviyle ilk defa gelenler için uygulanırdı. Ulûfe divanından başka bir güne rastlayan elçi kabullerine ise "*resm-i âdî*" denirdi. Bununla birlikte bazı elçilerin teşrifata aykırı davranışları nedeniyle reddedildikleri ve huzura kabul edilmedikleri dönemler de olmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 278-290). Elçilik temsilcilerinin yerine getirmesi gereken kaideler zamana ve koşullara göre değişmekteydi. Zira 18. yüzyıldan sonra kanun ve kaideye göre daimi elçi olarak İstanbul'a gönderilen ve sefarethaneye avdet eden her yeni elçi, geldiği veya ertesi gün kendi sır kâtibini paşa kapısına göndererek resmen bildirim yaparak taşınmış olduğu "itimatnamesini" sunması gerekirdi. Bu konuya dair arşivlerde birçok belge mevcuttur. İstanbul'a gelen Sardunya Krallığı'nın elçisi taşınmış olduğu itimatnamesini bizzat Bab-ı Ali'ye sunmuştur (BOA, İ. HR. Nr: 36/1658/1, H. 18 Şaban 1262/M. 11 Ağustos 1846)¹. Yabancı devletlerden İstanbul'a elçilik göreviyle gelen kişiler geldikleri veya bir gün sonra taşınmış oldukları resmi mektubu ya da diğer ismiyle itimatnameyi sır kâtibiyile gönderirdi. Sır katibinin gelmesi için Reisü'l-Küttab ahırdan bir at gönderir ve bu şekilde paşa kapısına gelen sır katibini reis efendi kabul ederek kendisine gereken ihtimam ve ikramlarda bulunmaktaydı.

Osmanlı elçileri, gönderildikleri ülke hükümdarına iletme amacıyla, "Hümayun-name" ya da "Name-i

¹ BOA, İ. HR. Nr: 36/1658/1, H. 18 Şaban 1262/M. 11 Ağustos 1846. Sardunya elçisinin arz ettiği itimatnamenin huzur-u hümayuna bildirilmesine dair ayrıntı: "Seniyü'l -hüma, Kerim-i şima, devletli, inayetli, atufetli efendim hazretleri" Geçenlerde işar ve istizan olunduğu vechle, bu defa Dersaadet'e vürud etmiş olan Sardunya maslahatgüzarı evvelki Perşembe günü Bab-ı Ali'ye celb olunarak, hâmil olduğu itimatnamesini takdim etmiş olmakla, tercümesi manzur-u malumu hazreti şahaneye buyrulmak üzere irsal-i sü-i samileri kılındığı ve muvafık-ı irade-i aliye-i şahane buyrulur ise, itimatname-i mezkûrun aslı emsali misüllü divan-ı hümayun kaleminde hıfz ettirileceği beyanı ile tezkire-i senaveri terki kıyamına mübaderet olundu efendim.

Hümayun" denilen padişahın mektubunu götürürlerdi. Yabancı devletlerden gelen elçiler içinde aynı kural geçerliydi. Elçinin hükümdarından mektup getirmesi esastı; aksi takdirde "Huzuru Hümayuna" çıkamazlardı. Bundan mütevellit mektupsuz elçiye itibar edilmezdi. Kendi ülkelerinden name getiren, ancak padişaha hitaben yazılmamış mektubu olan elçiler de yine huzura çıkamaz ancak sadrazamla görüşebilirdi (Unat, 2008: 23,35; Tuncer, 2010: 20,21). Osmanlı devlet kademelerinde ve Saray-ı Hümayun'da çok kapsamlı merasim ve teşrifat kuralları köklü bir geleneğin izlerini taşımaktadır (Ertuğ, 2010: 133).

Elçilerin yanlarında mektup veya name getirmeleri resmi teşrifat kurallarında da yer almaktaydı. Nâme ve hediye getiren elçilere tertip edilen merasimler de farklılık arz etmekteydi (Orgun, 1942: 407-13). İstanbul'a gelen Alman elçisinin getirdiği nâmenin ve kabul teamülleriyle alakalı diplomatik yazışmaların bazı kısımları meseleye atfedilen önemi teyit etmektedir. Alman elçisinin resmi talebinin işleme konulması babında sunmuş olduğu itimatnamenin tercüme edildiğine dair padişaha arz edilen istidanın ayrıntısı önem arz etmektedir (BOA, İ. HR. Nr: 0259/15507/1, H. 14 Rabiulevvel 1290/M. 12 Mayıs 1873)².

Yeni gelen elçilerin itimatnamelerini sunmalarının akabinde resmi görüşme gerçekleşmiş olmaktadır. Daha sonra elçi sadarete intikal etmekteydi. Elçi, sadarete vardığında kendisine gereken ihtimam gösterildikten sonra sadrazam tarafından kabul edilirdi. Bu suretle bir elçinin geldiği hükümetçe resmen öğrenilmiş olurdu. Sır katibinin gelişinin ertesi günü kanun üzere yeni gelen elçiye genellikle divan tercümanı ile sadrazam tarafından çeşitli yemişler ve çiçekler gönderilerek, hükümet adına kendisine hoş bir davranış sergilenmekteydi. Daha sonra elçinin güvenliği için yeniçeriler tahsis edilmekteydi. Elçi kabullerinde vaki olan farklı uygulamaları da gözlemlemek mümkündür. Bu minvalde İran, Buhara ve Hindistan tarafından gelen daimi olmayan elçilere ise daha özel ilgi ve samimiyet gösteriliyordu.

Gelen elçiler önce Üsküdar'dan alınarak kendilerine tahsis edilen İstanbul tarafındaki konakta misafir edilirler ve sonra münasip bir günde törenle paşa kapısına getirilip, sadrazam tarafından kabul olunurlardı. Burada kendilerine kahve ve tatlı ikramında bulunulurdu. Ayrıca arzu edenlere içmesi için nargile verilmekteydi. Eğer elçi Hristiyan ise, merasimle sefarethaneden alınıp Tophaneye ve oradan da Çavuşbaşı kayığı ile bahçe kapısı ve Sirkeci İskelesi üzerinden merasim alayıyla paşa kapısına getirilirdi. Paşa kapısına gelen elçi attan iner, kendisini karşılayan iki sıra dizilmiş paşa kapısı erkânı arasından geçerek arz odasına girerdi. Bu sırada sadrazam başında Selim-i veya kallavi denilen kavuk, arkasında merasim kürkü ve önünde kethüda bey, Reisü'l-Küttab ve tezkireciler olduğu halde arz odasına girip makamına otururken çavuşlar alkışta bulunurlar, elçi ise sadrazamın karşısındaki iskemleye otururdu. Eğer yanında yüksek rütbeli maiyeti varsa onların oturması için iskemle konulmaktaydı (Uzunçarşılı, 1988: 272, 282). Müteakiben sadrazam güler yüzle ve tercüman vasıtasıyla elçiye iltifat ederek hatırını sorar, akabinde kahve ve tatlı ikram edilirdi. Bu sırada elçi itimat-namesini ve mektuplarını sunar, reis efendi mektubu alıp sadrazamın yanındaki yastığın üzerine koyardı. Görüşme merasimi bittikten sonra elçi hediye edilen serâser kaplı kürk'ü giyerdi.

Elçinin getirdiği itimatname, divan-ı hümayun tercümanı tarafından tercüme olunur ve elçi adet üzere kapıkulu efradına ulûfe verilen bir Salı günü (ulûfe divanı) merasimle saraya getirilerek yemekten sonra padişah tarafından kabul edilirdi (Halaçoğlu, 1993: 332,336; Uzunçarşılı, 1988: 272, 287). Elçi kabulü ve teşrifat merasimiyle ilgili arşiv belgelerinde birçok malumat mevcuttur. Bu husustaki bilgilerin bir kısmını örnek teşkil etmesi bakımından metin içerisine yansıtık. Sefir-i kebir için tatbik edilen merasim-i teşrifatın ayrıntıları arşiv belgesinde yer almaktadır. Hariciye Nezareti tarafından tanzim edilen merasim ve teşrifat kaideleri elçilerin karşılanması ve huzuru hümayuna kabullerine yönelik çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu belgedeki muhteviyata göre belli bir döneme mahsus olan diplomatik uygulamalar ile günümüzdeki örneklerini de karşılaştırmak mümkündür. Diğer yandan mevcut nizamnamenin aynı zamanda günümüzdeki protokol uygulamalarının müşahhas yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Yabancı devlet elçilerinin karşılama merasiminin ayrıntılarını ihtiva eden arşiv belgesi aşağıda yer almaktadır.

² BOA, İ. HR. Nr: 0259/15507/1, H. 14 Rabiulevvel 1290/M. 12 Mayıs 1873. Alman Devleti'nin orta elçiliği Dersaadet'te olup, diğer memurini tayin kılınmış olan Mösyö Köld'ün avdetine ve İran Devleti tarafından Dersaadet sefaretine tayin kılınan Hacı Musa Han'ın memuriyetine dair Almanya İmparatoru ve İran Şahı hazreti caniblerinden tarafı eşrafı hazreti mülükânelerine yazılmış namelerin iki kita sureti tercümesi leffen arz olundu.

Bab-1 Alî

Nezareti Celile-i Hariciye

Elçi, Saray-ı Hümayuna Berr cihetinden gelirse büyük kapıdan ümera refakatinde binek taşına kadar gider, şayet geliş istikameti Bahir tarafından ise bahçe içindeki büyük kapıdan duhul ederdi. Müşarileyh, Saray-ı Hümayun'da ber mutad bir bölük askeri şahane saffetine salim olur ve bir name-i müzika dahi çalınarak asker-i şahaneyle beraber hazır bulunur. Divanhane derununda hamme-i hassa ve maiyeti şahane yaverânı elbise-i remi ile ber mutad hali malumlarında hazır bulunurlar. Elçi, Saray-ı Hümayun'a vürudunda bila tevkif huzuru hazret-i şehriyârî şümülü şerefine nail olur. Mülakat-ı resmi âlisinde ser fermanı hazreti şehriyârî ve mabeyni hümayun baş katibiyle, has bahçe beyleri ve katip efendiler ve Hariciye Nazırı ve devletlu paşa hazretleriyle teşrifatı hariciye ve Divan-ı Hümayun tercümanı hazır bulunurlar. Elçi, hakpaye-i canibi mülükaneye şeref-yab duhul oldukça bir nutuk irad eder ve bu nutku bizzat Hariciye Nazırı, zat-ı şevketmeab hazreti padişaha tercüme eder. Hamil olduğu namesini takdim ettiğinde zat-ı şahane ahz ve kabul ile teşrifatı mûmâ-ileyh'e ita buyurur. Tarafı eşref cenab-ı tacdarîden şeref sadır olacak nutku hümayunu dahi yine Hariciye Nazırı, elçiye tercüme eder. Sefir maiyetinde bulunan namelerin zat-ı hazreti şehinşahiye bala-ı subbdan şu meyan buyrulacak müsaade-i seniyye üzerine yine her birini ayrı şekilde takdim eder. Ba'de zat-ı hazret-i cihandarı bir iki adım geri çekilmekle elçinin avdetine müsaade buyrulmuş olur.

Aynı belgenin devamında teşrifat merasimindeki uygulamalar devam etmektedir. Bu malumatlara ilave olarak elçilerin yanlarındaki mahiyetlerinin huzura kabullerine dair ayrıntılar ise aşağıda yer almaktadır. Saray-ı Hümayuna vürudlarında büyük kapı önünde ümeradan esvab-ı maşiyen içeriye duhul ederler. Ba'de kendilerine mahsus olan misafir odasına alınarak kendilerine kahve verildikten sonra huzuru hümayundan hazreti hilafet penahiye bâlâsından şeref-yab şümül olurlar. Merasim-i maruziye-i saire de büyükelçilerin nail oldukları muameleye bunlar dahi mazhar olurlar (BOA, Y. PRK. HR. Nr: 02/36/2, H. 29 Zilhicce 1294/M. 4 Ocak 1878). Şeklinde devam eden belgeye göre sefir-i kebirlerin kabul merasiminin kaideleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Diğer taraftan murahhas (mukim) ve orta elçilere tatbik edilen kaideler ayrı niteliklere sahiptir. Osmanlı arşivlerinde konuyla alakalı muhtelif bürokratik birimlerce kaleme alınmış yazışmalar bulunmaktadır. Bu hususta vaki olan belgenin bir kısmı aşağıda yer almaktadır.

Orta Elçilerin Karşılınması ve Suret-i Kabul Merasimi

Yabancı devlet temsilcilerinin karşılınmasında icra edilen merasim törenlerinin elçilerin statüsüne göre farklılık arz ettiği arşiv belgelerine açıkça yansımaktadır. Yukarıda değindiğimiz sefir-i kebir'in karşılınmasına dair ayrıntılardan farklı olarak orta elçilerin merasim törenleri de kendine has özellikler ihtiva etmektedir.

Takrir edecek olan resmi kabul günü teşrifata malik lüzumu miktar elçi izn-i saray iradeleriyle sefarethaneye gayret eder... Sefir, teşrifat muavininden havale alarak izn-i iradeye mütallik olmak için diğer iradelere dahil olmak için arzda bulunacaktır. Daha sonra sefir ile mahiyet-i erkânı refakatlerinde teşrifat muavini bulunduğu halde saray-ı hümayunun alt katında hazine-i hassa tarafından ve müteakiben birinci katta teşrifat müdürü umumiyesi tarafından intikal olunup, sefir ve mahiyeti salona irsal ettirilir. Sefir ile baş tercüman huzur-u hümayun canib-i padişahiye irsal ettirilip resmi kabule hazır bulunan hariciye nazırı tarafından sefir heyeti canib-i şehriyârî takdim olunur. Elçi heyeti mutad üzere gereken ihtimamı göstermesine müteakip olarak müsaadeyi sene-i hazreti padişahı üzerine sefir heyeti sefaret-i maksadını takdim eder (BOA, İ. MMS. Nr: 142/9/2, H. 16 Recep 1329/M. 13 Temmuz 1911).

Elçilerin göreve başlamaları ve teşrifat kaideleri belli nizam içerisinde yürütüldüğü gibi görev süresi biten veya çeşitli sebeplerle görevinden ayrılan yabancı devlet sefirleri memleketlerine gitmeden önce Osmanlı Devleti'nin iznini almak durumundaydı. Bundan dolayı elçi dönüşünden önce paşa kapısına müracaat ederek memleketine gidiş için müsaade istemekteydi. Elçinin isteği üzerine durum padişaha arz edilerek izin alınır ve bundan sonra resmi veya gayr-i resmi olarak padişahın huzuruna çıkarılan elçiye "name-i hümayun" verilirdi (Halaçoğlu, 1993: 332, 336). Bu hususa örnek olabilecek yazışmadan bir bölümünü şöyledir; Alman elçisinin müsaadesine dair arz edilen istidanın ayrıntısı "Tarafı müstecimi el şerif hazreti padişahım. Haşmetli Alman imparatoru hazretleri tarafından irsal kılınan namenin sureti tercümesidir". Bu namede Alman hükümeti elçi Mösyö Köld'ün görevini tamamladığını ve ayrılması gerektiğini belirtilerek yerine gelecek olan memurun hüsnü kabul görmeleri için diplomatik bir üslupla rica etmektedir (BOA, İ. HR. Nr: 0259/15507/01, H. 13 Şaban 1273/M. 18 Nisan 1857).

Belgenin içeriğine göre elçilerin kabul merasiminde vaki olan birçok bürokratik kaide ön plana çıkmaktadır. Mevcut belge ve bilgilere göre görev süreleri hitama eren veya izne ayrılmak durumunda olan elçilerin ülkelerine dönmek için resmi arzda bulunmaları önem arz etmektedir. Mevcut teamüller Osmanlı Devleti'nin diplomatik

ilişkilere atfettiği önemi belirtmektedir. Dolayısıyla 19.yüzyıldan itibaren elçilik müessesesi ve kurumsal diplomasinin önem kazandığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca teşrifat merasimi ve bürokratik düzenlemelerin ilgili birimlerce süreklilik arz eden bir mahiyette takip edildiği de ortaya çıkmaktadır. Bu hususta özellikle adliye ve hariciye nezaretinin gelişen koşullara uygun şekilde tanzim ettikleri layiha ve nizamnameler öne çıkmaktadır. Konuyla alakalı olarak aşağıda yer alan arşiv belgesi önemli ayrıntılar ihtiva etmektedir.

Hariciye Nezareti'nin marifetiyle kıraat olunan tezkiresinde der meyan iktiza üzerine büyük ve orta elçilerin huzuru hümayuna canib-i mülükaneye suret-i kabulleri ve teşrifat hakkında Hariciye Nezareti'nce kaleme alınan tafsilatlı layihanın münderacatı icab-ı hale muvafık bulunmasına binaen vaki meriat ve hatt-ı ba tezkire sarf-ı beyan tezkire-i vechle umum aza ile arz ve takdim olmağla kat-ı ahvalda emr-u ferman hazreti veliyü'l emril efendimindir. şeklinde devam eden arz tezkiresinde devlet erkânının müştereken onay ve imzaları yer almaktadır. Hükümet icra heyetinde yer alan azalar: Hariciye Nazırı, Dahiliye Nazırı, Harbiye Nazırı, Adliye Nazırı ve Şura-ı Devlet, Şeyhülislam, Sadrazam, Evkaf-ı Hümayun Nazırı, Orman ve Maden ve Ziraat Nazırı, Ticaret ve Nafia Nazırı, Maarif Nazırı, Bahriye Nazırı, Maliye Nazırı, Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı (BOA, İ. MMS. Nr: 142/9/2, H. 16 Recep 1329/M. 13 Temmuz 1911).

Yukarıda yer alan layihanın ayrıntıları dikkatle değerlendirildiğinde Osmanlı devlet anlayışında ve kamu işlerinin yürütülmesi noktasında düzen ve intizama önem verildiğini izah etmektedir. Bundan mütevellit olarak devletin diploması anlayışının dönemin şartlarına göre şekillendiği, ilişkilerin çerçevesi ve muhteviyatının da bu parametreler temelinde geliştiği somut şekilde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Osmanlı başkentine farklı coğrafyalardan gelen misyon temsilcilerine yönelik kabul ve merasim teamüllerinin nizamname haline getirilmesi meseleye atfedilen önemi sarıh şekilde izah etmektedir. Bu minvalde devletlerarası ilişkilerde önemli yer teşkil eden elçilik misyonunun kurumsal ve hukuki bir statüyü haiz olarak gelişim göstermesi önem arz etmektedir. Filhakika Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki gelişmeleri takip ederek önemli reformları gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu kapsamda Avrupa başkentlerinde daimi elçiliklerin açılması, Tercüme Odası ve Hariciye Nezareti'nin teşkil edilmesi ve birçok yeniliklerin hayata geçirilmesi gibi önemli reformlar öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin yabancı devlet elçilerine mütekebbiliyet çerçevesinde Müslüman ya da Hıristiyan ayrımı gözetilmeksizin davranış sergilendiğini gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla elçilerin sınır hattından itibaren karşılanmaları, huzura kabul edilmeleri ve tekrar memleketlerine gönderilmeleri her zaman kanun üzere teşrifat kuralları içerisinde olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyıldan itibaren diplomatik ilişkilerde daimi elçiliklerin ihdas edilmesiyle birlikte kurumsal yapıya daha fazla özen gösterdiğine dair somut karineler bulunmaktadır.

Arşiv belgelerinde yer alan talimatname ve nizamnamelerde merasim tertibinin şekli ve muhataplarının uyması gereken kurallar manzumesi meseleye atfedilen önemi açıkça belirtmektedir. Diğer taraftan elçilerin göreve başlama veya huzuru hümayuna kabullerinin dışında gerekli şartlarda izin kullanmaları veya ülkelerine dönmeleri de yine belli kurallara bağlandığını tespit etmekteyiz. Bu hususta ilgili misyon temsilcisi izin veya ülkesine dönüş amacını resmi vaziyette arz etmek durumundaydı. Ülkeden çeşitli sebeplerle ayrılmak durumunda olan elçinin resmi talebi Bab-ı Ali'ye intikal ettikten sonra durum padişah'a arz edilerek ilgili elçi huzura kabul edilirdi. Mevcut uygulamalar devletin diplomatik hususlarda gözetmiş olduğu siyasi ve hukuki tutumunu izah etmektedir. Diğer önemli bir husus ise devletin özellikle yabancılara matuf merasim ve teşrifatın muhteviyatına ve uygulanmasına yönelik sergilediği titiz tutumdur. Bu tutum arşiv belgelerine de açıkça yansımıştır. Zira belli periyotlarda tüm ayrıntılarıyla hazırlanan nizamname ve talimatlar bu tutumu kanıtlayan önemli karinelerdir. Filhakika devletin diplomatik alandaki gelişmeleri azami ölçüde takip ettiği ve gereken reformları önemseydiğini belirtmekte yarar vardır.

Kaynaklar

Arşiv ve Resmi Yayınlar

BOA, İ. HR. Nr: 36/1658/1, H.18 Şaban 1262/M.11 Ağustos 1846.

BOA, Y. PRK. HR. Nr. 02/36/1, H.29 Safer 1272/M.10 Kasım 1855.

BOA, İ. HR. Nr: 0130/6588, H.29 safer 1272/M.10 Kasım 1855.

BOA, İ. HR. Nr: 0259/15507/01, H.23 Şaban 1273/M.18 Nisan 1857.

BOA, İ. HR. Nr: 0259/15507/1, H.14 Rabiulevvel 1290/M.12 Mayıs 1873.

BOA, Y. PRK. HR. Nr: 02/36/2, H. 29 Zilhicce 1294 /M.4 Ocak 1878.

BOA, İ. MMS. Nr: 0142//9/02, H.15 Safer 1327/M. 8 Mart 1909.

BOA, İ. MMS, Nr: 0142/9/2, H.16 Recep 1329/M.13 Temmuz 1911.

Modern Çalışmalar

Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatı'nda Reform (1836-1856)*, İstanbul: Eren yayıncılık.

Akpınar, M. (2014), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması", *Tarih İncelemeleri Dergisi XXIX (1): 59-85*.

Akpınar, M. (2015). "Osmanlı Hariciye Nazırları (1836-1922)". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, (35),173-205*.

Altuniş, B. (2002). "Sefaretnameler". *Türkler Ansiklopedisi, Hasan C. Güzel, Salim Koca (Ed), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (1), 2, 956-973*.

Dönmez, A. (2006). "Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841" *Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi*.

Ersoy, H. (1999). "Batılılaşma Girişimleri ve Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu". *Osmanlı, Güler Eren (Ed), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (6), (Teşkilat), 264-270*.

Ertuğ, T. E. (2010). "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8 (16), 131-148*.

Halaçoğlu, Y. (1993). "Osmanlı Devlet Teşkilatı" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Hakkı Dursun Yıldız, Kenan Seyithanoğlu (Ed), İstanbul: Çağ Yayınları, (12), 312-336*.

Herbette, M. (1997). *Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi Morali Esseyit Ali Efendi (1797-1802)*, Çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul. Pera Yayıncılık.

Kuran, E. (1968). *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Orgun, Z. (1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Nâme ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim". *Tarih Vesikaları Dergisi, 1, (6), 407-413*.

Özcan, B. (2002). "III. Selim Devri İslahat Hareketleri (Nizam-ı Cedid)". *Türkler Ansiklopedisi, Hasan C. Güzel, Salim Koca (Ed), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (12), 671-682*.

İpşirli, M. (1995). "Elçi", **Diyanet Ansiklopedisi**, İstanbul: TDV Yayınları, (11), 3-15.

İpşirli, M., (1999). "Osmanlı Bürokrasisi". *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed), İstanbul: Feza Gazetecilik Yayınları, (1), 198-220*.

Sarıcaoğlu, F. (2007). "Divan-ı Hümayun'un Kronolojik Toplanma ve Merasim Günleri (1740-1795)". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 30, (30), 87-143*.

Tuncer, H. (2010). **Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler**, İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Topaktaş, H. (2014). "Polonya'nın Türkiye'deki İlk Daimi Elçiliğinin Kurulma Süreci: Tarihsel Dinamikler", *Uluslar arası İlişkiler*, (11/43), 105-125.
- Unat, F. R. (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yazar Katkıları: Tek Yazar Fikir-; Tasarım-; Denetleme-; Kaynaklar-; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; Analiz ve/ veya Yorum-; Literatür Taraması-; Yazıyı Yazan-; Eleştirel İnceleme- (Tek Yazar)

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Sole Author Concept -; Design-; Supervision-; Resources-; Data Collection and/or Processing-; Analysis and/or Interpretation-; Literature Search-; Writing Manuscript-; Critical Review-; Other- Sole Author

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.